

Próba rekonstrukcji rzeźby terenu i środowiska z okresu funkcjonowania późnomagdaleńskiego obozowiska w Wilczycach (Wyżyna Sandomierska)

Krystyna Bałaga¹, Beata Hołub¹, Jarosław Kusiak¹, Maria Łanczont*¹, Przemysław Mroczek¹, Paweł Zieliński¹, Maryna Komar²

¹*Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Zakład Geografii Fizycznej i Paleogeografii, al. Kraśnicka 2 C, D, 20-718 Lublin,*

²*Narodowa Akademia Nauk Ukrainy, Instytut Nauk Geologicznych, ul. Gonczara 55b, 01054 Kijów, Ukraina*

W środkowym odcinku doliny Opatówki w pobliżu wsi Wilczyce położone jest unikatowe stanowisko kultury późnomagdaleńskiej typu otwartego, badane od 1993 r. przez międzynarodowy zespół pod kierunkiem R. Schilda (Fiedorczuk, Schild 2002, Schild 2006, Fiedorczuk i in. 2007). Stanowisko paleolitycznych myśliwych zlokalizowane jest na kulminacji izolowanego fragmentu wierzchowiny, ograniczonego od północy i zachodu systemem suchych dolin, zaś od południa i wschodu doliną Opatówki (ryc. 1). Zdaniem cytowanych archeologów mieści się ono w obrębie górnych partii pseudomorfozy po klinie lodowym. Podczas prowadzonych badań archeologicznych w planie dna wykopaliska rysowała się sieć wieloboków tworzących peryglacialne poligony. Obóz został założony we wnętrzu obniżenia powstałego na przecięciu krzyżujących się struktur degradowanych klinów lodowych. Grupy łowców penetrujących rejon doliny Opatówki wracały wielokrotnie w to samo miejsce, a czas ich pobytu został określony na 15,3–13 tys. lat BP.

Zespół geografów z Zakładu Geografii Fizycznej i Paleogeografii z UMCS, wsparty przez palinologa osadów mineralnych z Kijowa, podjął się zadania rekonstrukcji środowiska przyrodniczego rejonu Wilczyc dla okresu, kiedy działały tu późnomagdaleńskie grupy łowieckie. Szczegółowymi badaniami

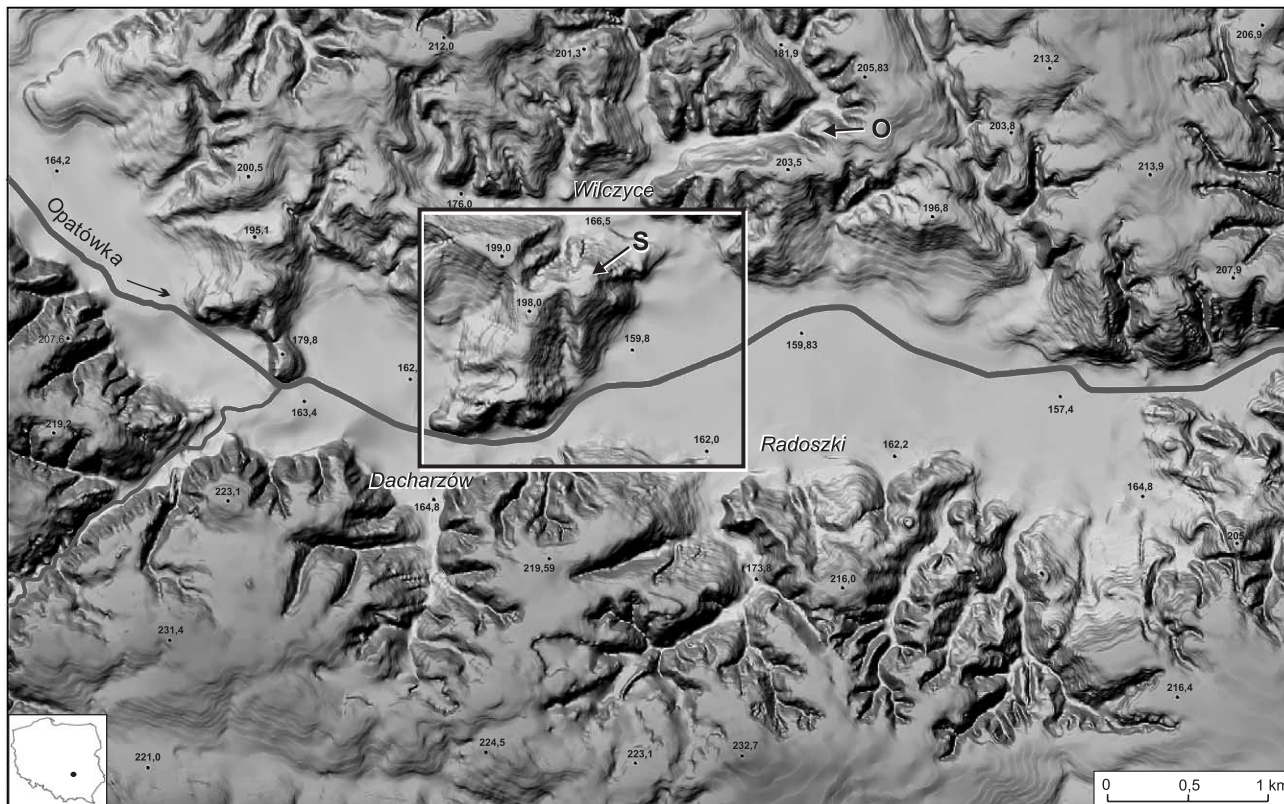
objęto wzgórze lessowe ze stanowiskiem archeologicznym, przyległy do niego system suchych dolin oraz odcinek doliny Opatówki, ograniczony dwoma przewężeniami w Dacharzowie na zachodzie i w Radoszkach na wschodzie. Wykonano szeroki wachlarz badań terenowych, analiz laboratoryjnych (podstawowych i specjalistycznych) oraz prac kameralnych z wykorzystaniem GIS (Bałaga i in. 2008)¹.

Jednym z celów naszych badań była próba rekonstrukcji paleorzeźby ze schyłku vistulianu. W czasach obecnych charakteryzowane wzgórze (ryc. 1) położone jest na wysokości 198 m n.p.m. i wznosi się 38 m ponad dnem doliny. Nachylenie stoków jest zróżnicowane (3–25°). Pokrywa lessowa na tym wzniesieniu w części przypowierzchniowej jest mało urozmaicona, reprezentuje ją typ lessu pierwotnego. Pozbawiona jest najmłodszych ogniw wskutek silnej erozji gleb; tuż przy powierzchni występuje less węglanowy, nieco zmieniony w stropie przez uprawę. Less ten w świetle analiz TL ma wiek w przedziale 22–18 ka BP i reprezentuje okres młodszej części plenivistulianu; są to tzw. lessy młodsze górne LMg (Maruszczak 2001), czyli L1-1 (Łanczont, Boguckij 2007). Wynika z tego, że w otoczeniu stanowiska nie ma osadów z nim równowiekowych.

Analizy struktur lessów we wkopie (50 × 2,5 × 2 m) wykonanym w sąsiedztwie stanowiska archeolo-

* e-mail: lanczont@biotop.umcs.lublin.pl

¹ Prace prowadzone były w ramach Grantu Prorektora UMCS ds. Nauki pt. „Kontekst paleogeograficzny stanowiska magdaleńskiego w Wilczycach nad Opatówką (Wyżyna Sandomierska)”, pod kierunkiem M. Łanczont.

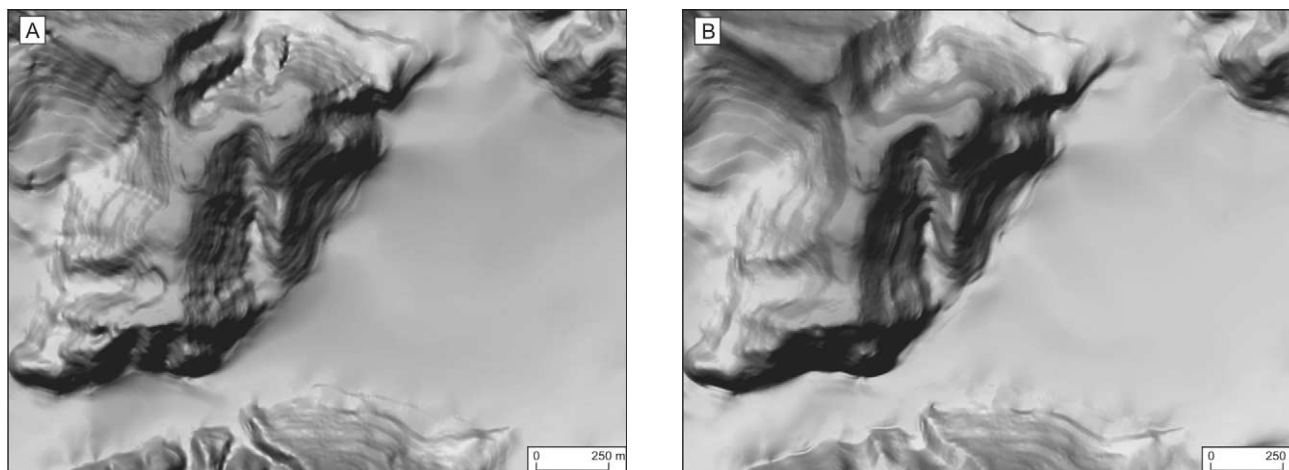
S – stanowisko archeologiczne O – pole testowe Ostra Góra □ – teren przedstawiony na ryc. 2

Ryc. 1. Lokalizacja stanowiska archeologicznego na tle mapy hipsometrycznej środkowego odcinka Opatówki

gicznego wykazały obecność dwóch generacji struktur peryglacialnych. Młodsza z nich, występująca w części stropowej, jest włożona w starszą zaczynającą się 1,5 m p.p.t. Dodatkowo jej strop cechuje wyraźne zwietrzenie znaczące przerwę w sedymentacji lessów i nadające jej charakter inicjalnej gleby interfazowej. Strop ten jest także silnie peryglacialnie zaburzony, co uwiadcza się w postaci siatki uskoków. Analiza ich rozmieszczenia pozwala przypuszczać, że są one równowiekowe z młodszą generacją struktur.

Współczesna pokrywa glebowa charakteryzuje się ubóstwem typologicznym. Glebami powszechnie

występującymi w rejonie Wilczyc są protosole ApC-C powstałe w stropie silnie zdegradowanej warstwy lessów. W większości przypadków są to poziomy humusowe (około 20–30 cm miąższości) sztucznie kształtowane wraz z uprawą rolniczą w stropie lessów pierwotnych. Kartowanie gleboznawcze wykazało, że jedynie w rejonie Ostrej Góry zachował się ostaniec lessowy z dojrzałą glebą o budowie profilu Ap-Eet-Bt-Cca, która – zdaniem autorów – została uznana za glebę pierwotną, późnoglacialno-holoceniską, reprezentatywną dla tego obszaru.

Ryc. 2. Model rzeźby terenu: A – stan obecny; B – stan z okresu funkcjonowania późnomagdaleńskiego obozu

W dnie doliny Opatówki udokumentowano pylaste i pylasto-ilaste aluwia na średnio i nie rozłożonych torfach i namulach torfiastych, przewarstwianych cienkimi poziomami drobnoziarnistych piasków stopniowo przechodzących w osady mułowe; w spągu serii dolinnej występuje rytm piasków i mułów. Daty radiowęglowe (od 2445 ± 95 BP do 230 ± 85 BP) oraz spektra pyłkowe wskazują na młodoholocenijski wiek osadów. Osady te, w częściach przyboczowych oraz u wylotu suchych dolin, zazębiają się z pylastymi deluwiami. Wypełnienie suchej doliny ograniczającej od zachodu wzgórze lessowe jest zróżnicowane w profilu podłużnym. W górnym odcinku doliny osady deluwialne pokrywają bezpośrednio less węglanowy, zaś w dolnej nakładają się na dobrze wykształconą glebę; w odcinku ujściowym noszą ślady wyraźnego oglejenia.

Wykonanie modelu rzeźby z okresu funkcjonowania późnomagdaleńskiego obozowiska (ryc. 2) oparte było na następujących przesłankach:

1. Analiza rzeźby terenu na obszarach wysoczyznowych i na stokach wskazuje, że: a) postglacjalna ewolucja środowiska naturalnego doprowadziła do wykształcenia pokrywy glebowej złożonej głównie z gleb płowych (*Luvisols*); b) przekształcenia antropogeniczne przyczyniły się do wzmożonej denudacji, o czym świadczy powszechne ogłowienie tych gleb, nawet do postaci prostych protosoli; c) wskutek procesów erozji gleb została zredukowana warstwa o miąższości co najmniej 1,5–2 m. Dlatego istnieje wyraźny hiatus pomiędzy stanowiskiem archeologicznym, który powiązany jest ze zdegradowanym i zniszczonym w części górnej systemem peryglacjalnych poligonów klinów mrozowych a lessom w jego bezpośrednim otoczeniu.
2. Osady w dolinie Opatówki wskazują na to, iż: a) w czasie funkcjonowania obozowiska późnomagdaleńskiego dno doliny położone było nieco poniżej dzisiejszego poziomu (około 1 m), świadczy o tym pokryta deluwiami pylastymi listwa terasowa, występująca pod południowym zboczem doliny oraz położone na podobnej rzędnej ujście suchej doliny erozyjno-denudacyjnej; b) w starszym holocenie doszło do silnej erozji, co spowodowało wyprzątnięcie niemal wszystkich późnovistulianских aluwii/osadów.
3. Wyniki badań pyłkowych (Bałaga i in. 2008) oraz analiza materiału kości zwierząt (Fiedorczuk, Schild 2002) ze stanowiska mówią o tym, że w dolinie Opatówki występowała mozaika roślinności tundrowej i stepowej z płatami lasotundry parkowej (Komar i in. 2008), w których bytowały zwierzęta leśne.
4. Z powyższego wynika, że w późnym glacie paleorelief otoczenia stanowiska cechował się nie-

znacznie większymi deniwelacjami niż obecnie, a stoki były mniej rozczłonkowane. Zimowe preferencje myśliwych co do sezonu łowieckiego wiązały się z następującymi okolicznościami: a) obóz zakładano we wnętrzu klina otoczonego walikami na zamrożonej w okresie zimy podłodze lodowej, stosując jako izolację płyty neogeńskiego wapienia (Schild 2006), b) położenie tego stanowiska dawało możliwość obserwacji i bliskiego/szybkiego dostępu do naturalnej pułapki terenu, położonej u stóp wzgórza, w obrębie kotlinowatego, ograniczonego wąskimi ryglami rozszerzenia dna doliny, c) pułapkę tę dodatkowo można było szybko zamknąć, stosując zasieki z gałęzi drzew.

Literatura

- Bałaga K., Hołub B., Komar M., Kusiak J., Łanczont M., Mroczek P., Zieliński P., 2008 – w druku. Kontekst paleogeograficzny stanowiska magdaleńskiego w Wilczycach nad Opatówką (Wyżyna Sandomierska). *Annales*, sec. B, 63.
- Fiedorczuk J., Bratlund B., Kolstrup E., Schild R., 2007. Late Magdalenian feminine flint plaquettes from Poland. *Antiquity*, 81: 97–105.
- Fiedorczuk J., Schild R. 2002. Wilczyce – a new late Magdalenian site in Poland. [W:] B. Valentin Eriksen, B. Bratlund (red.), *Recent Studies in the Final Palaeolithic of the European Plain*. Jutland Archaeological Society, Åarhus, s. 91–100.
- Комар М., Ланчонт М., Кусяк Я., Мрочек П., Зеліньський П., Голуб Б. 2008 – w druku. Палеогеографічні умови існування пізньопалеолітичної стоянки Wilczyce (центральна Польща). Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Kopalna flora i fauna ostatniego zlodowacenia” z okazji 100 rocznicy znalezienia pierwszego mamuta i nosorożca włochatego w Staruni. Państwowe Muzeum Przyrodnicze Akademii Nauk Ukrainy (Lwów).
- Łanczont M., Boguckij A. 2007. High-resolution terrestrial archive of the climatic oscillation during Oxygen Isotope Stages 5–2 from the unique loess-paleosol sequence at Kolodiiv (East Carpathian Foreland, Ukraine). *Geological Quarterly*, 51, 2: 105–126.
- Maruszczak H. 2001. Schemat stratygrafii lessów i gleb śródlessowych w Polsce, H. Maruszczak (red.), *Podstawowe profile lessów w Polsce*. II. Wyd. UMCS, Lublin, s. 17–29.
- Schild R. 2006. The Site of Wilczyce. Materiały konferencyjne „Studia interdyscyplinarne nad lessami – problemy metodyczne”, Sandomierz (14–16 września 2006), UMCS, Lublin, s. 81–83.